

ИКОНОМИКО-СОЦИАЛНИ АСПЕКТИ НА ВЕТЕРИНАРНОМЕДИЦИНСКОТО ОБСЛУЖВАНЕ В БЪЛГАРИЯ

Надка Костадинова
Тракийски университет, Стара Загора

Резюме

Развитието на пазарните форми на производство и търговия на животни и животински продукти с участието на голям брой субекти - фермери, сдружения и кооперации, преработвателни предприятия, несъмнено създава проблеми при обхващането им от ветеринарния контрол. Ветеринарномедицинското обслужване изисква повече усилия, но е от голямо значение за здравеопазването на животни и хора, както и за изпълнение на международните ангажименти на страната, респективно тези към Европейския съюз. При всички преструктурирани икономики на страните от Централна и Източна Европа се наблюдава дуалистична структура на земеделието. Тя се характеризира от една страна с малко на брой едри предприятия за производство на стокова продукция и от друга страна - с голям брой средни и малки предприятия. А дребните стокопроизводители не са подготвени за изискванията на пазара, не притежават достатъчно знания в областта на земеделието и особено за животновъдството - що се отнася до отглеждането на животните и ветеринарномедицинското им обслужване. Целта на разработката е да се анализират икономическите и социалните аспекти на ветеринарномедицинското обслужване в България и да се разкрият някои възможни решения за неговото подобряване. За постигане на целта се използват исторически метод, монографски наблюдения, анализ и синтез, структурен подход.

Ключови думи: ветеринарномедицинско обслужване, дуалистична структура, животновъдство, пазарна икономика.

Keywords: dualistic structure, animal husbandry, market economy.

Селското стопанство е отрасъл, чието производство задоволява населението с жизненоважни и незаменими хранителни продукти и оказва влияние върху развитието на редица други отрасли.

В икономиката на България селскостопанският отрасъл заема 11-18% от брутния вътрешен продукт, а делът на животновъдството е от 35 до 45% от селскостопанската продукция за последните години.

През последното десетилетие на 20 век (1990-2000 г.) се извършиха сериозни структурни промени в националната икономика – от централно-планово се премина към пазарно стопанство. Този преход се характеризира с раздробяване на поземлената собственост, ликвидация на кооперативите, приватизация на големите животновъдни комплекси, спад в аграрното производство, особено в животновъдството като по-трудоемко. Развитието на пазарните форми на производство и търговия на животни и животински продукти с участието на голям брой субекти – фермери, сдружения, преработвателни предприятия – несъмнено създава проблеми при обхващането им от ветеринарномедицинския контрол. Ветеринарномедицинското обслужване изисква повече усилия, но е от голямо значение за здравеопазването на животни и хора, както и за изпълнение

на международните ангажименти на страната ни, респективно тези към Европейския съюз.

Целта на настоящата разработка е да се анализират някои икономически и социални аспекти на ветеринарномедицинското обслужване и да се разкрият някои възможни решения за неговото подобряване.

За постигане на целта се използва исторически метод, монографски наблюдения, анализ и синтез.

През преходния период към пазарна икономика държавата предостави икономическа свобода на стокопроизводителите – сами да организират производството и реализацията на готовата продукция. Но в аграрното производство не съществуваша необходимите обективни условия за такава свобода – материалната база бе разрушена, липсваше външен пазар, приватизацията на производствените структури бе стихийна и междуетрасловите връзки бяха прекъснати. Този период бе особено неблагоприятен за животновъдството. Броят на животните от всички видове драстично спадна. Данни за тази тенденция са представени в табл. 1.

По видове намалението в пъти на общия брой за периода 1990-2000 г. е следното: говеда – 2,5; биволи – 2,9; свине – 3,8; овце – 3,6. Тенденцията към намаление се запазва и за животните-майки, която съответно за крави-

те е 1,5 пъти, за овцете е 2,8 и за свинете е 2,8. Намаленият брой животни естествено причини и спад в производството на животински продукти – млякото, в т.ч. кравето намалява с над 1,4 пъти.

След 2000 г. драматичният спад в броя на животните се преодолява, но се запазва тенденцията към намаление. През 2010 г. към 2000 г. в процент, то е следното: за говедата –

17,3%; за кравите – 26,5%; за свинете – 36,7% и за овцете – 38,8%. Причини за продължаващата неблагоприятна тенденция са ниските изкупни цени на животинската продукция, слабата подкрепа на доходите по линия на директните плащания, ниската степен на подкрепа на производството, слабия достъп до средства за модернизация на фермите, както и тежките условия на труд в сектора.

Табл. 1. Брой на селскостопански животни по видове и години (хил. броя)

Видове животни	1990	2000	Пъти намаление спрямо 1990	2006	2008	2010	2010 към 2000 в %
Говеда,	1575	634	2,5	628,2	564,9	531	83,7
в т. ч. крави	617	419	1,5	361,2	330,4	306	73,0
Биволи,	23	8	2,9	8,2	8,1	8	-
в т. ч. биволици	11	5	2,2	4,8	4,7	4,7	94
Свине,	4331	1144	3,8	1012,7	783,6	724,1	63,3
в т. ч. свине-майки	381	137	2,8	126	110	93	67,8
Овце,	8130	2286	3,6	1635	1475	1400	61,2
в т. ч. овце-майки	5007	1758	2,8	1296,2	1176	1118	63,6
Произведено мляко, х.т.,	2385	1655	1,4	1515,7	1316	1151	69,5
в т.ч.краве	2027	1423	1,4	1298,6	1143,2	1032	72,5

При всички реструктуриращи се икономики на страните от Централна и Източна Европа се наблюдава дуалистична структура на селскостопанския отрасъл. Тя се характеризира от една страна с малко на брой едри предприятия за производство на стокова продукция и от друга страна – с голям брой средни и малки предприятия. Според информацията на отдел „Агростатистика“ към Министерство на земеделието и горите в изследване, проведено през 2001 г., за селскостопанските предприятия в България се установява, че 768800 предприятия владеят 3,436 млн. ha от общата площ. От тях като малки фамилни са 763500 и стопанисват 0,880 млн. ha земя със среден размер на стопанството от 1,2 ha. Тези стопанства обработват само около 15-16% от използваемата земеделска площ, но пък според същия информационен източник те отглеждат около 70% от говедата, над 95% от овцете и над половината от свинете в страната. Тази тенденция на голям брой ферми с малко на брой животни почти се запазва и през 2010 г.

Анализът на литературните източници показва следното състояние по отделни животновъдни направления:

Говедовъдство: През 2010 г. според дирекция Агростатистика към МЗХ най-голям относителен дял заемат стопанствата с 1-2 крави (31,2%); до 4 крави са 17,4% и с над 100 крави – 10,6%. Средният размер на стадата спо-

ред отглежданите животни е 4,71% говеда и 2,58% крави.

Овцевъдство: По данни на „Агростатистика“ от 2010 г. само 1% от стопанствата отглеждат над 50-100 овце; 11,3% отглеждат 11-50 овце, а останалите 87,7% - до 10 овце. Понастоящем около 99% от овцете се отглеждат в дребни стопанства, като в тях се получава 99,5% от овчето месо и 98,8% от непраната вълна.

Свиневъдство: Още към 2000 г. секторът почти напълно е приватизиран и само в 145 стопанства се отглеждат над 30 свине-майки, а в останалите домакинства се отглеждат по 1-2 свине, което е 86,5%.

Птицевъдство: По данни на статистиката за 2000 г. около 2/3 от кокошките-носачки се отглеждат в дребни семейни ферми. В тези ферми се произвеждат около 1/2 от общото количество яйца и около 60% от птичето месо. След 2000 г. развитието на птицевъдството се различава значително от другите подотрасли на животновъдството. Производството на птичи продукти – яйца и месо нараства с умерени и устойчиви темпове. В резултат на вертикалната интеграция в подотрасъла и изискванията на ЕС за защита и хуманно отношение към кокошките – носачки постоянно намалява делът на дребните семейни ферми.

Представените данни за най-важните животновъдни подотрасли характеризират стопанст-

вата, отглеждани животни и произвеждащи животновъдна продукция в по-голямата си част като дребни. Силно изразената дуалистична структура в животновъдството се отразява на ветеринарномедицинското обслужване на животните и ветеринарно-санитарния контрол върху животинските продукти. Дребните стокпроизводители не са подготвени за изискванията на пазара, не притежават достатъчно знания по отглеждане на животните и ветеринарномедицинските грижи за тях.

Малките животновъдни ферми имат ограничен финансов ресурс и не могат да изпълнят задължителни ветеринарномедицински мероприятия, осигуряващи здравна защита на животни и хора. А съгласно Закона за ветеринарномедицинската дейност от 2005 г., някои имунопрофилактични мероприятия (ваксинации – като лептоспироза при говедата, червенка при свинете –Erisipelas, и др.) и диагностични изследвания, които трябва да се провеждат поради характера на заболяванията, следва да се заплащат от собствениците на животни. Тези мероприятия са насочени към борба със заразните болести по животните в страната, а също така към предпазване от эпизоотии отвън. Технологиите на борбата с тези болести – и осо-

бено със зооантропонозите, които се предават от животните на човека – има качеството комплексност. Тя изисква единно, съгласувано поведение на отделните стопани на животни, ръководено от един център. Например – всички трябва едновременно да ваксинират животните, да унищожат болни животни (разпространители на зараза), да обеззаразят помещения, терени и др. Тези действия причиняват загуби и технологични неудобства на отделния стопанин: ваксинациите смущават макар и кратковременно продуктивността; карантините нарушават търговията с животни и продуктите от тях; ограничават достъпа на животните до евтини пасища; обеззаразяването на терени е значителен разход; унищожаването на болните животни е загуба за отделния засегнат стопанин.

На таблица 2 е представена технологичната карта за противоепизоотичната обработка на говедата срещу някои заболявания. В таблицата не са дадени цени за съответните ветеринарномедицински манипулации, тъй като цените зависят от различни фактори – брой животни в селището, брой животни в стопанството, възрастова структура на животните, местоположение на селището и др.

Табл. 2. Технологична карта за противоепизоотичната обработка на говедата срещу някои заболявания

Срок на провеждане	Вид обработка	Метод на изпълнение	Необходимост	Заплащане
Април – Май	1. Туберкулинизация	Вкожно	Задължително	От държавата
	2. Вземане на кръвни проби за изследвания за бруцелоза и левкоза	Венозно	Задължително	От държавата
Преди пасищния сезон или наесен – по решение на вет. лекар	3. Ваксинация против антракс	Подкожно	При регистрирано заболяване в района и стационарни огнища	От държавата
	4. Ваксинация против устрел	Мускулно	При регистрирано заболяване в района и стационарни огнища	От собственика
	5. Вземане на проби за изследване за хелминтози и при доказана паразитоза – третиране	Копропроби	Препоръчително	От собственика
Септември - Октомври	1. Туберкулинизация	Вкожно	Задължително	От държавата
	2. Вземане на кръвни проби за изследване за бруцелоза	Венозно	Задължително	От държавата
	3. Ваксинация против антракс	Подкожно	Ако е направена I-ва ваксинация	От държавата
60 дни до отелването и 10 дни след I-ва ваксинация	4. Ваксинация против колибактериоза	Подкожно	Препоръчително	От собственика
Периодично	1. Ваксинация на новородени телета IBR/IPV (инфекционен ринотрахеит	Подкожно	Препоръчително	От собственика

	и др.); мукозна болест, вирусна диария			
Периодично	2. Укрепване имунната система на телетата	Мускулно	Препоръчително	От собственика
Постоянно	3. Ветеринарно-санитарни мероприятия – ДДД	-	Задължително	От собственика

По експертни оценки на ветеринарни специалисти, потвърдени от собственици на крави, годишно, при нормална епизоотична обстановка, ветеринарномедицинското обслужване на крава е над 100 лв.

Финансовите ограничения, а в повечето случаи и липсващата стоковост на тези стопанства означава, че те не могат да осъществяват дори необходимото ветеринарномедицинско обслужване на животните без помощ отвън.

Социалната политика на всяка държава е насочена към подпомагането на нейните граждани. Така дребните стопанства, отглеждащи малко на броя животни, се нуждаят от подпомагане по повод ветеринарномедицинското обслужване на животните. При това подпомагането ще има както социален мотив към нуждаещите се стопани, така и здравен мотив – осигуряване на безвредни животински продукти за цялото общество.

От друга страна, непровеждането на мероприятията по борба с епизоотиите и зоонозите би причинило загуби в много по-голям размер както за животновъдството, така и за обществото. На табл. 3 са представени годишни разходи в световен мащаб за най-разпространените заразни заболявания по животните.

Най-голям дял от тези разходи заема болестта шап (Foot and mouth disease). Тя е силно контагиозно вирусно заболяване с характер на зооантропоноза, което се разпространява панзоотично. За да е ефективна борбата с такъв вид заболявания, мероприятията по нея трябва да се провеждат като задължителни. Всеки опит да се селектират отделните мероприятия от самите стопани на желани и нежелани, на такива, които ще се провеждат и такива, които ще се избегнат, проваля очаквания здравен ефект и обезсмисля вече проведените разходни мероприятия. От организационна гледна точка, същественото е реализирането на конкретната ветеринарномедицинска технология и преодоляване възможното противодействие на отделния стопанин. Само организационно-разпоредителните методи на органите на държавното управление – министерство, об-

ластни и общински ръководства, както и контролът на същите, осигуряват качествено реализиране на технологията. Водейки борба за здравето на животните, ветеринарномедицинската система осигурява един още по-съществен резултат – здравна сигурност за хората.

Табл. 3. Годишни загуби в световен мащаб от най-разпространените заразни заболявания по животните – мил. US \$

№	Видове болести	Сума
I. Болести, общи за няколко породи животни		
1	Шап	50 000
2	Треска от долината Риф	7 500
II. Болести по говедата и овцете		
1	Лептоспироза	4 500
2	Бруцелоза	3 500
3	Пастъорелоза	3 000
4	Син език	3 000
5	Диария	1 750
6	Ензоотична левкоза по говедата	900
III. Болести по свинете		
1	Трихинелоза	2 500
2	Гастроентерити	1 800
3	Болест на Ауески	650
4	Пастъорелоза	500
IV. Болести по конете		
1	Треска от Потомак	2 000
2	Заразна хрема	1 250
3	Инфекциозна анемия	1 000
V. Болести по птиците		
1	Псевдочума	1 000
2	Холера	200
	Всичко	85 050

Повишаването ефективността на тази борба е един от първите мотиви при изграждането на ветеринарномедицинската организация. Още с първия цялостен ветеринарномедицински закон в България от 1897 г. се учредява фонд „Епизоотии“, а през 1899 г. се утвърждава правилник за образувание и изразходване на фонда. С цел хармонизиране локалните интереси на стопаните на животни с глобалните интереси на страната, от фонда започват да се изплащат обезщетения за убити заразболни животни и за други мероприятия. Лекуването на болните животни и лекарствата били безплатни за бедните стопани. Това показва, че още в началото

на организираната ветеринарномедицинска дейност се заражда съществен социален елемент – диференциация на собствениците на животни според техния социален статус. Държавата не е оставила без ветеринарномедицински услуги онези стопани, които не са имали възможност да ги заплащат. На тази база по-късно със Закона за санитарно-ветеринарната служба от 1924 г. проф. Г. Павлов изгражда обществена ветеринарна медицина в България, която получава международно признание. Дългогодишният директор на Международното бюро по епизоотии в Париж Ед. Лекленж я определя като нов етап в историята на ветеринарната медицина – етап на социализация на ветеринарномедицинското обслужване.

При съществуващата понастоящем дуалистична структура на животновъдството в България е необходимо възраждането на тази социализация. Трябва да се развие исторически възникналия социален елемент при осъществяване на ветеринарномедицинските функции, като се използва възможността за въвеждане на различен размер на таксите според нивото на доходите на стопаните. Подпомагането на дребните стопанства, отглеждащи малко на брой животни, може да се осъществи чрез различни финансови източници:

- възстановяване на фонд „Епизоотии“;
- социални и здравни фондове на Министерството на земеделието и храните;
- протиепизоотични фондове по програми на ЕС.

Подпомагането ще има както социален мотив към нуждаещите се стопани, така и здравен

мотив – осигуряване на безвредни животински продукти за населението като консуматор. Мотивът придобива комплексност като се предвидят и изискванията на Европейския пазар – тогава той се превръща в икономически, здравен и политически ангажимент на страната ни.

Литература

1. Костадинова, Н. *Икономически аспекти на ветеринарномедицинското обслужване в България, САЩ и други страни*. изд. Искра М-И. 2003. с. 3.
2. Станков, Ив. и кол. *Анализ за състоянието на животновъдството през периода 1990-2003 г.* Сб. доклади от Национална конференция с международно участие „Интеграционните процеси в българското животновъдство“. Ст. Загора. 2003.
3. Славов, Р. и кол. *Устойчиво аграрно развитие на България в ЕС*. Сб. Доклади. Изд. Алфамаркет. Ст. Загора. 2008.
4. Славова, Я., Атанасова, М. *Българското земеделие – настоящата ситуация и очакваните промени под влияние на ОСП*. Сп. Икономика и управление на селското стопанство. бр. 3. 2010.
5. Славова, Я. и кол. *Конкурентни възможности на аграрния сектор*. Институт по аграрна икономика. ССА. бр. 3.
6. Министерство на земеделието и храните. *Аграрен доклад*. 2006, 2007, 2008, 2009, 2010.
7. *Закон за ветеринарномедицинската дейност*. 2005.
8. Национален статистически институт. *Статистически годишник на Република България*. 1990 до 2010 г. София.
9. Schwade, C. *Veterinary medicine and Human Health*. Baltimore, USA. 1984. p. 8-9.

ECONOMIC-SOCIAL ASPECTS OF VETERINARY MEDICINE SERVICE IN BULGARIA

Nadka Kostadinova
Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria

Abstract

Purpose of this article is to analyze the economic-social aspects of veterinary medicine service and to reveal some possible decisions for it. The development of market forms of production and animal trade with the participation of a big number of subjects – farmers, companies, cooperatives and processing enterprises undoubtedly creates problems during their coverage by veterinary control. The veterinary medicine service requires more efforts, but it is of big importance for animal and human's health services as for realization of international contracts, respectively those to EU. In all reconstructing economies of the countries from Central and Eastern Europe, there is a dualistic structure of the agriculture. On the one hand this structure is characterized by a small number of big production enterprises and, on the other hand by a big number of average and small enterprises. The small scale companies are not ready for the market requirements. They do not possess enough knowledge for agriculture, especially for animal husbandry and veterinary medicine service of animals. In order to reach the aim, we use historical and monographic methods, analysis and synthesis.